

SZEMLE

Csernicskó István, Államok, nyelvek, államnyelvek Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)

Gondolat Kiadó, Budapest, 2013. 575 lap

A szociolingvisztika egyik speciális területéről, a nyelvpolitikáról készített időszzerű s úttörő történeti szociolingvisztikai munkát CSERNICKSKÓ ISTVÁN. Időszzerű a monográfia azért, mert a nyelven kívüli, de a nyelvhasználat lehetőségeit, így alakulását s nyelvi közösségek és nyelvek sorsát nagyban befolyásoló tényezők társasnyelvészeti keretben való módszeres számbavételét minden kisebbségi helyzetben levő közösség esetében sürgeti az idő. A szerző számos publikációban adta bizonyosságát szakmai fölkészültségének, Kárpátalja magyar közösségi élete és nyelvhasználati gondjai – kárpátaljaiként – belülről való alapos ismeretének, valamint annak a kutatói ars poeticának, hogy vizsgálataival elsősorban szűkebb közösségének használni is kíván. Könyve azért érdemel figyelmet szélesebb körben, mert a Kárpát-medence a maga mindig is többnyelvű voltával s különösen 19. és 20. századi mozgalmas történetével tálcán kínálja az olyan, a nyelvek életével szorosan összefüggő etno- és nyelvpolitikai összefüggések vizsgálatát, amelyek ilyen koncentrátságú együttlállása ritkaság, ha ugyan nem kivételes Európában. Azaz a Kárpát-medence nyelvpolitikai szempontból (is) kitűnő kutatási terület múltja és jelene tekintetében egyaránt. Magyar szempontból nézve például: jelenleg nyolc államban beszélnek őshonos lakosok anyanyelvükként a magyart, változatos és változó politikai és nyelvpolitikai viszonyok között. Kárpátalja vezet abban a tekintetben, hogy 1867 után hat különböző államhoz tartozott: az Osztrák-Magyar Monarchiához, Csehszlovákiához, el nem ismert, rövid átmeneti állapotában Kárpáti Ukrajnához, a Magyar Királysághoz, a Szovjetunióhoz és Ukrajnához, ill. ma is az utóbbihoz tartozik). A trianoni békediktátumot követő időszak nyelvi szempontból legfontosabb tényezője a kisebbségek nyílt vagy burkolt asszimilálására törekvő állami szintű nyelvpolitika volt. A történeti áttekintés, amelynek megírására CSERNICKSKÓ vállalkozott Kárpátalja vonatkozásában, tényközléseivel tükröt állít az olvasók elé: a szembesülés a múlt és a közelmúlt tényeivel igencsak tanulságos lehet, ha komolyan vesszük a rómaiak mondását: a történelem az élet tanítómestere. Ha készülne a Kárpát-medence mindegyik országából a CSERNICKSKÓÉHOZ hasonló leírás, önmagában is esemény lenne a nemzetközi szociolingvisztikában.

A tudományos megközelítés esetében mindig kötelező a tény- és tárgyszerűségegre törekvés. Ebben a témakörben különösen is, minthogy „Abban a kelet-közép-európai térségben, ahol Kárpátalja is található, gyökeresen eltérő történeti kép él az egymás mellett élő népek kollektív tudatában. Ami az egyik nemzetnek fényes és dicső múlt, azt a másik a sötét elnyomás időszakaként éli meg” (13). Jól érzékelté CSERNICKSKÓ az ukrán nyelvpolitikai helyzet változandóságát könyvének írásakor („képtelenség tisztán látni”: 10), mert azóta bizony visszavonták a korábbi ukrán kisebbségi nyelvi törvényt, s a krimi események miatt váratlan fordulatot vett az egész ottani politika. 2014-ben FEDINEC CSILLÁVAL társszerzőségben jelent meg Ungváron az az ukrán nyelvű kötet, amelyben a kárpátaljai

régió nyelvpolitikai történetét 1867-től 1944-ig mutatják be (Наш місцевий Вавилон: ez nagyrészt megfelel CSERNICKÓ magyar nyelvű könyve vonatkozó fejezeteinek). A más nyelven, ez esetben a terület mai államnyelvén való közzététel, illetőleg ezzel a nyelvpolitika fontosságára való figyelemfelhívás, a tudományos ismeretterjesztés ilyen formában történt megvalósítása jó ötlet volt.

Vizsgálatában a szerző nem veszik bele a részletekbe, mert a tágabb kontextusról nem feledkezik meg. Vállalt, nem könnyű feladatát sikerrel elvégezte: a szóban forgó régió az elmúlt másfél században nyelvpolitikailag fontos, részben máig ható eseményeit, történéseit és törekvéseit tárgyyszerűen, informatív módon foglalta össze. Könyvében 53 táblázat, 40 ábra, 12 térkép, számtalan különféle dokumentum (például: fénykép, képeslap, igazolások) másolata olvasható (élt tehát a szerző a nyelvi tájkép jelzésszerű bemutatásának a lehetőségével is). Mintegy 800 tételes bibliográfia mellett részletes tárgy- és névmutató könnyíti meg az olvasók tájékozódását. A szerző munkájának több mint felében az ukrainai helyzettel foglalkozik.

A kötet a régió történetének a tanulmányozásához is fontos forrás. Egy nyelvtudomány-történeti adalék: magyarországi nyelvészek is részt vettek a szomszédos országok magyarságával való kulturális kapcsolatok (titkos) komplex vizsgálatában az 1970-es évek elején (DEME LÁSZLÓ, ÉDER ZOLTÁN, GRÉTSY LÁSZLÓ, SEBESTYÉN ÁRPÁD: 454).

A figyelemfölvívó szándékú ismertetés okot és alkalmat kínál annak megemlítésére, hogy a feladatkörük révén érintett döntéshozók számára tanulságos volna jobban ismerni a múltat a nyelvpolitika szempontjából is. Másként fogalmazva: minden, szaktudományos vonatkozású kérdéskör esetében a politikusoknak kötelessége volna döntéseiket a tudományos kutatások eredményeinek figyelembe vételével, azaz a szakma meghallgatásával meghozni. Amikor tehát például nyelvstratégiáról van szó (márpedig erről egyre több szó esik), a szaktudományt megkerülhetetlenül fontos tényezőnek kell tekinteni. (ILLYÉS GYULA 1937-ben írta ZSIRAI MIKLÓS Finnugor rokonságunk című könyvének tanulmányozása után: „Mennyi tanulság, mennyi szomorú tapasztalat, mennyi intő példa az okulásra, akár politikai vonatkozásban is”: Nyugat 1937/2: 133 – pedig nem is nyelvpolitikai célzatú szakmunkáról írta ezt a véleményt.)

KISS JENŐ

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Cicero összes retorikaelméleti művei

Szerk. ADAMIK TAMÁS. Kalligram, Pozsony, 2012. 752 oldal.

1. Cicero retorikaelméleti műveinek magyarra fordítása és kiadása hiánypótló a retorikával foglalkozó ókori művek sorában. A kötet megjelenésével közel teljessé vált az a sorozat, amely ARISZTOTELÉSZTől egészen QUINTILIANUSIG a retorika alapműveit foglalja magába; CICERÓNál teljeseedik ki mindaz, amit a Kr. e. 320-as években ARISZTOTELÉSZ elkezdett: a retorika részeinek és feladatainak sokoldalú megvitatása. A kötet hét művet tartalmaz, ezek közül négy (A feltalálásról, A szónokról, A szónoki felosztások, Topica) most jelenik meg először magyarul. A Brutus című dialógus harmadik, A legkiválóbb szónok című értekezés második magyar fordítás. A szónok című mű pedig KÁRPÁTY CSILLA modern fordításában, terminológiai szempontból revideált formában került bele a kötetbe.